

FUTURION

Lågt förtroende men stor nytta

**- svenska folkets inställning till
medlemskap i fackföreningar**

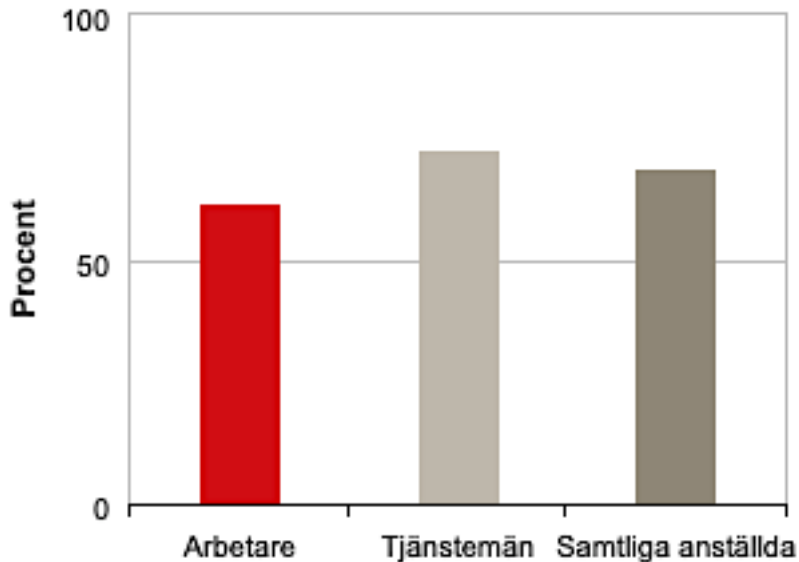
Carl Melin
forskningsledare Futurion

En majoritet av de svenska arbetstagarna är med i en fackförening samtidigt som endast en minoritet uppger att de har mycket eller ganska stort förtroende för facket. Det finns dock en bred uppfattning om att fackföreningarna bidrar positivt till löneutvecklingen, anställningstryggheten och demokratin. Något som Futurions forskningsledare Carl Melin utvecklar i denna text.

Inledning

Sverige är ett av de länder i världen där den fackliga organisationsgraden är som allra högst. Samtidigt har antalet medlemmar sjunkit även här, om än inte i samma utsträckning som i andra länder. Sverige utmärker sig också genom att vara ett av få länder där organisationsgraden är högre bland tjänstemän än bland arbetare. Ett antal tjänstemannaförbund har även visat att det går att vända den negativa medlemsutvecklingen. 69 procent av de svenska anställda (exklusive heltidsstuderande) var 2018 medlemmar i facket. Bland arbetare var andelen 62 procent och bland tjänstemän 73 procent.

Facklig anslutning efter klass år 2018

Det finns flera skäl till att organisationsgraden är hög i Sverige. En faktor är det så kallade Gent-systemet som innebär att arbetslöshetsförsäkringen administreras av fackföreningarna. Men det finns även flera andra viktiga faktorer som exempelvis kollektivavtalens betydelse. I Sverige, liksom i övriga nordiska länder, har arbetsmarknadens parter ansvar för frågor som i andra länder hanteras av staten eller av marknaden och det påverkar fackföreningarnas ställning. Det gäller exempelvis minimilöner och tjänstepension.

Forskningen visar att starka fackföreningar är bra för samhället i stort. Starka fackliga organisationer tar ett större samhällsansvar än vad svaga gör och det leder bland annat till färre konfliktdagar i form av strejker. Inom ramen för partsmodellen tar även facken och arbetsgivarna ett gemensamt ansvar för människors omställning.

Futurion har i en kunskapsöversikt (Futurion 2019:1) sammanfattat den forskning som finns om fackföreningar, deras styrka och betydelse för demokrati och välstånd. Som ett komplement till detta har Futurion låtit Novus ställa ett antal frågor till svenska folket om hur de ser på fackföreningarnas betydelse. Det gör det möjligt att jämföra vad forskningen säger och hur allmänheten uppfattar fackföreningarna.¹

I den här spaningen redovisar och diskuterar vi resultatet från Novus-undersökningen och vad det kan ha för betydelse för fackföreningarna och partsmodellen i framtiden. Inledningsvis redovisar vi även vad svenska folket tycker om fackföreningarna generellt.

Förtroendet för facket

Förtroendet för fackföreningarna mäts årligen av SOM-institutet och inom ramen för Medieakademiens Förtroendebarmeter. De båda undersökningarna ger en relativt likartad bild av förtroendet för facket.²

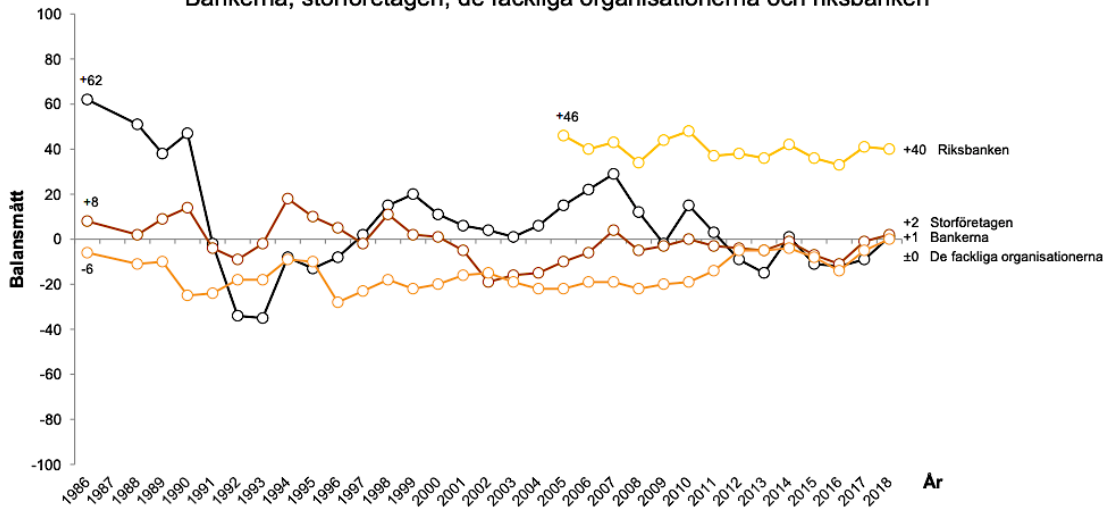
Hos SOM-institutet svarar 26 procent (2017) att de har mycket eller ganska stort förtroende för facket. Det låter sämre än vad det är eftersom det är de som har svarat 1 eller 2 på en femgradig skala. Snittbetyget är 3,1 på en femgradig skala där ett högre betyg betyder ett lägre förtroende vilket innebär att något fler har litet än stort förtroende för fackföreningarna. Svenska folket har högre förtroende för de politiska institutionerna (regering och riksdag) än vad det har för fackföreningarna. Däremot har svenskarna större förtroende för facket än för de politiska partierna.

¹ <https://futurion.se/vad-ar-grejen-med-facket-om-fackforeningar-och-partsmodellens-roll-for-demokrati-och-valstand/>

² Futurion vill rikta ett tack till Kantar Sifo som tillgängliggjort nedbrytningar av Medieakademin som inte publicerats på annat sätt.

FÖRTROENDE FÖR SAMHÄLLSINSTITUTIONER

Bankerna, storföretagen, de fackliga organisationerna och riksbanken

Kommentar: Balansmåttet bygger på procentberäkningar bland personer som besvarat respektive delfråga. Balansmättet kan variera mellan +100 (alla svars personer anger stort förtroende) och -100 (alla svars personer anger litet förtroende). Fem svarsalternativ: "mycket stort förtroende; ganska stort förtroende, varken stort eller litet förtroende; ganska litet förtroende; mycket litet förtroende".

Frågeformulering: "Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete?"

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986–2018

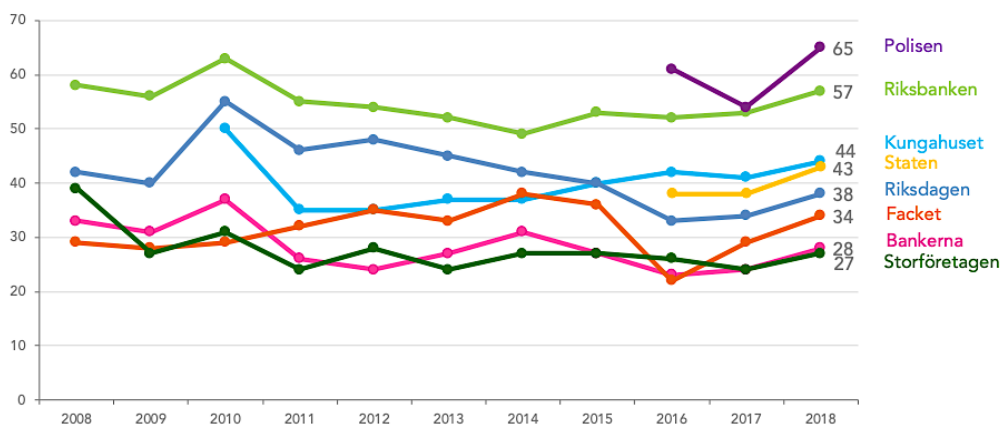
Medieakademin ställer frågan på ett litet annorlunda sätt och där är det 34 procent som anger att de har mycket eller ganska stort förtroende för fackföreningarna. Det är lägre än för exempelvis staten och riksdagen men högre än för exempelvis bankerna och storföretagen.

FÖRTROENDEBAROMETERN 2018

KANTAR SIFO | Medieakademin

FÖRTROENDE FÖR SAMHÄLLSINSTITUTIONER

Uppåtgående förändring

Procentandel mycket/ganska stort förtroende

Både SOM-institutet och Medieakademin visar att förtroendet för fackföreningarna har varit relativt stabilt under många år. Båda visar på en nedgång 2015-16 som kan ha berott på den så kallade Kommunal-skandalen men sedan en återhämtning.

Tidsserierna ger bilden av en stabil opinion som på marginalen kan påverkas av enskilda händelser som påverkar förtroendet.

SOM-institutet visar på betydande skillnader i förtroende mellan olika befolkningsgrupper. Äldre, och då framförallt de allra äldsta, har lägre förtroende för facket och det har även män och boende på landsbygden. De med högst utbildning har större förtroende än vad låg- och medelutbildade har. Noterbart är att det är de grupper som generellt oftast har lägre förtroende för olika institutioner som också har lägre förtroende för fackföreningarna.

Medieakademiens Förtroendebarameter, som genomförs av Kantar Sifo, ger en likartad bild. Förtroendebarametern redovisar dessutom andra bakgrundsfrågor och det blir då tydligt att människors förtroende för fackföreningarna i hög utsträckning hänger samman med deras politiska värderingar. Det finns faktiskt få institutioner där höger och vänster verkar ha så stor betydelse för förtroendet som just när det gäller fackföreningar. De partier vars väljare har lägst förtroende för facket är (i fallande ordning) Sverigedemokraterna, Moderaterna och Kristdemokraterna medan det är högst (i samma ordning) hos Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet. Förtroendebarametern visar, till skillnad från SOM, inte på något tydligt samband mellan utbildning och förtroendet för fackföreningar.

Ibland kan skillnader mellan personer med olika politiska värderingar förklaras med att partiernas väljare har olika sammansättning. I synen på facket är dock skillnaderna utifrån partisympati större än andra skillnader och går exempelvis inte att förklara med klass eller utbildning. Det vi däremot inte kan läsa ut är om borgerliga sympatisörers syn på fackföreningarna beror på kopplingen mellan LO och Socialdemokraterna där synen på LO kan "smitta av sig" på facket generellt. Det är alltså möjligt att en borgerlig sympatisör är positiv till det förbund som personen är med i – exempelvis ett TCO-förbund – men ändå associerar fackföreningar i stort med det "socialdemokratiska" LO. Om det kan vi dock i brist på underlag endast spekulera.

Fackets betydelse

När Futurion gav Novus i uppdrag att fråga svenska folket om facket så handlade frågorna inte om inställningen till, eller förtroendet för, fackföreningarna. I stället handlade det om vilken betydelse facket anses ha. På det stora hela anser en majoritet att facket har en stor och positiv betydelse. Det är alltså betydligt fler som anser att facket gör nytta än som säger sig ha förtroende för organisationerna. Det kan vara en delförklaring till varför en betydligt större andel av de arbetsföra är medlemmar i facket än de som säger sig ha förtroende för det. En del av de uppmätta skillnaderna mellan olika befolkningsgrupper förändras också när vi frågar om fackets betydelse snarare än om det generella förtroendet.

Frågorna handlade om vilken betydelse de tillfrågade tror att fackföreningar och fackligt arbete har för:

- Din framtida löneutveckling
- Anställningstryggheten
- Din kompetensutveckling
- Välfärden
- Demokratin

Två av frågorna, de om välfärden och demokratin, gäller samhället i stort medan de andra tre handlar om arbetslivet. Bland de senare frågorna är dessutom två direkt riktade till den svarandes personliga situation gällande löneutveckling och kompetensutveckling. Frågorna om demokratin och välfärden är främst med för att undersöka om svenska folket har samma syn som forskningen kring fackets betydelse för samhället i stort. När det gäller frågorna om löne- och kompetensutveckling väljer vi att endast redovisa svaren från befolkningen upp till 65 år eftersom frågorna sällan är relevant för dem som är äldre.

Facket har betydelse för löneutvecklingen

En stor majoritet av befolkningen 18-65 år anser att fackföreningar och fackligt arbete har viss eller stor betydelse för deras framtida löneutveckling. Det är 60 procent som svarar det medan 35 procent anser att det har liten eller ingen betydelse. Endast en av sex (15 procent) svarar att facket saknar betydelse för deras framtida löneutveckling. Med tanke på den höga individualiseringen av lönesättningen måste det anses vara en styrka för fackföreningarna att så få svarar att facket inte har betydelse för detta. De yngsta (18-29 år) är de som anser att fackföreningarna har störst betydelse för den framtida löneutvecklingen. Andelen som svarar att fackföreningarna saknar betydelse är lägst i den gruppen (5 procent) och andelen som svarar stor betydelse är hela 39 procent.

De som har mellanlång utbildning (gymnasium) anser i högre utsträckning än låg- och högutbildade att facket har betydelse för lönerna och det är även fallet för arbetare, LO-medlemmar och offentliganställda. De partipolitiska skillnaderna vi såg när det gällde förtroende för facket återfinns även här men inte i samma utsträckning. Något fler än hälften av de som röstade på allianspartierna och Sverigedemokraterna anser att facket endast har liten eller viss betydelse för deras löneutveckling medan ungefär tre av fyra av de som röstade på något av de rödgröna partierna svarar det. Skillnaden är klart signifikant men inte lika stor som skillnaden i allmänt förtroende.

Anställningstrygghet är den fråga som främst knyts till facket

Den fråga där flest anser att fackföreningarna har stor betydelse gäller anställningstryggheten. Närmare tre av fyra (72 procent) svarar att facket har stor eller viss betydelse medan endast en av fyra (24 procent) anser att facket saknar eller bara har viss betydelse. I princip finns det inga grupper där en majoritet anser att facket har ingen eller endast liten betydelse för anställningstryggheten. Sett till

socioekonomiska grupper så är majoriteten som anser att facket har viss eller stor betydelse minst bland egenföretagare och bland pensionärer.³

Skillnaden vad olika grupper svarar är generellt sett lägre vad gäller anställningstryggheten än löneutvecklingen och det verkar som att grupper som har relativt lågt förtroende för fackföreningar ändå ser att dessa har betydelse för anställningstryggheten. Med undantag för Kristdemokraterna, där det är väldigt jämnt, är det ett flertal bland alla partiers väljare som anser att facket har betydelse. Däremot stämmer mönstret att det är en större andel av de rödgröna väljarna som anser detta. Utbildning och facklig tillhörighet verkar inte påverka svaren i någon högre utsträckning men offentligtanställda svarar i något högre grad att facket har betydelse.

Kompetensutveckling knyts inte till facket

Endast var tredje (34 procent) svarar att fackföreningarna har betydelse för deras kompetensutveckling medan drygt hälften (58 procent) svarar att de har ingen eller liten betydelse. Det är också den enda av frågorna där en majoritet av svenska folket inte anser att facket har viss eller stor betydelse. Detta är anmärkningsvärt då frågan om kompetensutveckling är avgörande för om arbetstagare ska kunna behålla och få jobb i framtiden men även för företagen och Sveriges konkurrenskraft. Att fler inte svarar att facket har betydelse för kompetensutvecklingen behöver ju dock inte betyda att människor inte tycker att detta är viktigt. Tvärtom visar flera studier, bland annat från Futurion, om att det finns en stor medvetenhet om behovet av detta. För fackföreningarna, som drivit krav på rätten till kompetensutveckling, måste detta ses som ett misslyckande.⁴

Uppenbarligen upplever en majoritet att fackföreningarna inte driver frågan om kompetensutveckling eller – vilket är troligare – att facket inte har lyckats driva fram lösningar. Det är förmodligen så att människor betraktar den kompetensutveckling de får på jobbet som resultatet av arbetsgivarens beslut, inte vad facket har gjort.

I synen på facket och kompetensutvecklingen finns det andra mönster i svaren än på de andra frågorna. Bland unga anser två av fem (40 procent) att facket har viss eller stor betydelse medan andelen med universitetsutbildning – kanske föga förvånande – anser det i mycket liten utsträckning. Det är en majoritet av LO-medlemmarna (53 procent) men endast var fjärde TCO-medlem (24 procent) som anser att facket har betydelse. Av svarsmönstren verkar det rimligt att hävda att arbetare anser att facket har betydelse för kompetensutvecklingen medan tjänstemän och akademiker i högre

³ Även om frågan gällde anställningstryggheten generellt går det att anta att en del av intervjupersonerna tolkar frågan som att den gäller den egna situationen. Det kan förklara framförallt varför pensionärerna avviker så mycket.

⁴

<https://futurion.se/delat-land-delad-framtid-om-attityder-till-arbetsmarknaden-idag-och-imorgon/>

utsträckning anser att det ligger på dem själva, eller sker på arbetsgivarens initiativ. Det är också fler i Stockholm som anser att facket saknar betydelse. Det senare kan säkert delvis förklaras av att sammansättningen av arbetskraften ser annorlunda ut än i andra delar av landet.

Det partipolitiska mönstret i svaren syns även här. Väljare hos Moderaterna, Kristdemokraternas och Sverigedemokraterna ger facket lägre betydelse medan rödgröna väljare ger det större. Centern och Liberalernas väljare hamnar i en mittenposition.

Olika grupper värderar fackets roll för välfärden olika

En majoritet (53 procent) anser att fackföreningarna har viss eller stor betydelse för välfärden medan knappt två av fem (39 procent) inte anser det. I svaren ser vi en tydlig könsskillnad då en knapp majoritet av männen (50 mot 45 procent) inte anser det medan majoriteten är stor bland kvinnorna (57 mot 32 procent).

I övrigt är skillnaderna mellan socioekonomiska och demografiska grupper relativt begränsade även om arbetare ger facket en större betydelse medan exempelvis höginkomsttagare ger dem en lägre. De partipolitiska skillnaderna är dock dramatiska. Bland de borgerliga partiernas väljare är det endast för Centerpartiet som det finns ett flertal som anser att fackföreningarna bidrar till välfärden. Inom de fyra allianspartierna svarar tre av fem (60 procent) att facket har ingen eller liten betydelse medan mer än fyra av fem (83 procent) av de rödgröna väljarna ger facket viss eller stor betydelse.

Frågan om välfärden är mer abstrakt än de tidigare frågorna som handlat mer specifikt om arbetsmarknaden. Det är förmodligen därför som de socioekonomiska bakgrundsvariablerna har mindre betydelse för svaren än vad de politiska har.

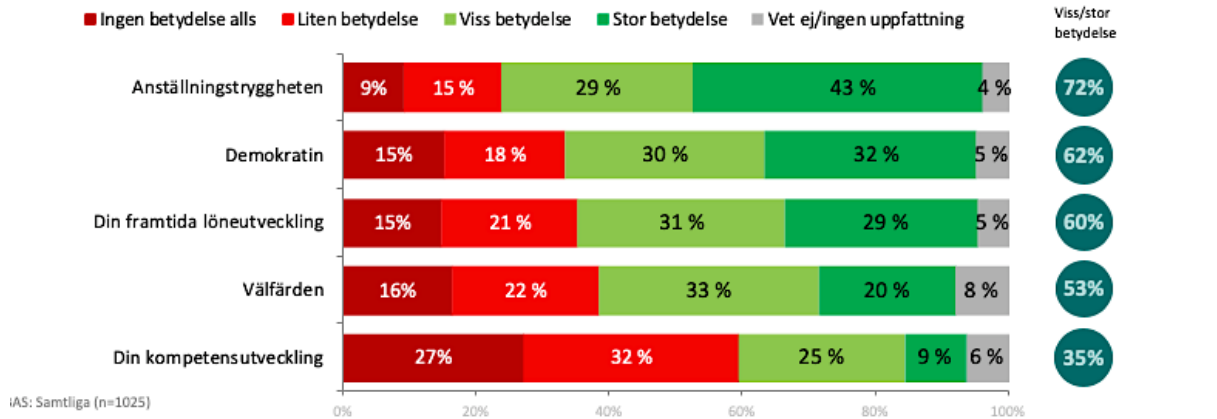
Facket bidrar till demokratin

Om frågan om välfärden är abstrakt så gäller naturligtvis även detta för demokratin. Det är dock en stor majoritet – större än för välfärden – som anser att fackföreningarna bidrar till denna. Fler än tre av fem (62 procent) ger facket viss eller stor betydelse medan endast en av tre (34 procent) ger dem liten eller ingen betydelse. Även här är könsskillnaderna stora även om det är en majoritet av både män och kvinnor som anser att facket har betydelse.

Även här har de socioekonomiska och demografiska bakgrundsvariablerna – undantaget kön – en begränsad betydelse. Medlemmar i facket ger dock fackföreningarna en större betydelse och det är värt att notera att SACOs medlemmar gör det i högst utsträckning. I stället är det även här de politiska variablerna som förklarar mest. Inom tre partier finns det en majoritet som endast i liten eller ingen utsträckning anser att facket bidrar till demokratin. Det är Moderaterna, Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna. Däremot är det en klar

majoritet som anser att facket har det bland övriga partiers väljare. Majoriteten är stor även för Centerpartiet och Liberalerna och nio av tio (88 procent) av de rödgröna väljarna anser det.

FRÅGA: Vilken betydelse tror du att fackföreningar och fackligt arbete har för::

Slutsatser

En stor majoritet av svenska folket anser att fackföreningarna har betydelse för löneutvecklingen, anställningstryggheten, välfärden och demokratin. Däremot anser inte en majoritet att facket har betydelse för den egna kompetensutvecklingen. Det finns alltså skäl till att ur ett fackligt perspektiv till delar vara nöjt men även se problem och utmaningar.

De generella förtroendemätningarna av fackföreningarna som görs av exempelvis SOM-institutet och Medieakademien visar att det finns en förtroendekris då endast en av tre svenskar uppger att de har förtroende för facket. Samtidigt är det ungefär dubbelt så många som anser att facket gör nytta som har förtroende för det. Förtroendet kan ju påverkas av mycket som exempelvis olika skandaler och affärer, hur facket agerat i enskilda situationer samt sådant som den nära relationen mellan LO och Socialdemokraterna.

I de frågor om fackets betydelse som handlar om den egna arbetsituationen har faktorer som demografi och socioekonomi stor betydelse. Högutbildade verkar i högre utsträckning anse att de klarar sig själva medan unga på flera frågor är mer positiva till facket och dess betydelse.

Människors politiska värderingar, här uttryckt i vilket parti de röstar på, har även det stor betydelse för attityden till och synen på facket. Det gäller framförallt de generella förtroendefrågorna och frågorna om välfärd och demokrati. Men politisk hemvist har även betydelse för svaren på de specifika arbetslivsfrågorna. Politiskt går det att se tre grupper där de tre rödgröna partiernas väljare är generellt mest positiva till facket och där Moderaterna, Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna är mest negativa. De som röstar på Centerpartiet och Liberalerna befinner sig i en mittenposition. På så sätt påminner synen på facket om det allmänna politiska läget i Sverige idag.

För fackföreningar som vill samla hela arbetskraften är det naturligtvis en stor utmaning att det finns en stor andel av befolkningen som saknar förtroende och inte heller ser att facket bidrar till sådant som löneutveckling och välfärd. En annan utmaning är att det arbete som fackföreningar lagt ned på att driva frågan om kompetensutveckling inte verkar ha gett något större genomslag.

Futurion är TCO:s och TCO-förbundens tankesmedja om framtidens arbetsliv.

www.futurion.se

info@futurion.se

08-635 86 00